

var map = { mapHandle: null, mapMarkers: { 0: { name: 'Tablica upamiętniająca czyny i bohaterską śmierć rotmistrza Witolda Pileckiego', description: ' '}

ul. Piłsudskiego, róg ul. Warszawskiej

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.123952, lng: 20.666227 }, type: 'tablica', image: '/images/old/pliki/90/1_tablica_Skwer_Pileckiego.jpg' }, 1: { name: 'Dom Kalksteina', description: ' '}

ul. Warszawska 21, róg ul. Grudowskiej

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.124876, lng: 20.669447 }, type: 'dom', image: '/images/old/pliki/90/2_Dom_Kalksteina_Warszawska_21.jpg' }, 2: { name: 'Willa „Stefania”', description: ' '}

ul. Fiderkiewicza 16 (w latach wojny ul. Grudowska 6)

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.124690, lng: 20.673451 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/3_Willa_Stefania_ul_Fiderkiewicza16.jpg' }, 3: { name: 'Willa „Alfa”', description: ' '}

ul. Fiderkiewicza 11 (dawniej ul. Żwirowa)

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.125548, lng: 20.675790 }, type: 'willa', image: '' }, 4: { name: 'Willa „Marysia”', description: ' '}

ul. Fiderkiewicza 12

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.125119, lng: 20.673670 }, type: 'willa', image: '' }, 5: { name: 'Willa „Perełka”', description: ' '}

ul. Grudowska 12

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.124103, lng: 20.671064 }, type: 'willa', image: '' }, 6: { name: 'Willa „Marysia”', description: ' '}

ul. Prosta 13

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.123640, lng: 20.671585 }, type: 'willa', image: '' }, 7: { name: 'Willa „Nasza”', description: ' '}

ul. Prosta 18

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.123053, lng: 20.670421 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/8_Willa_Nasza_ul_Prosta18.jpg' }, 8: { name: 'Willa', description: ' '}

ul. Dębowa 5

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.122123, lng: 20.666364 }, type: 'willa', image: '' }, 9: { name: 'Centralna Doświadczalna Stacja Jedwabnicza', description: ' '}

ul. Brzozowa 1

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.121831, lng: 20.660466 }, type: 'fabryka', image: '' }, 10: { name: 'Willa „Sławka” (powszechnie zwana od nazwiska właściciela Domem Piekarskiego)', description: ' '}

ul. Piłsudskiego 33

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.123917, lng: 20.665507 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/11_Willa_Slawka_ul_Pilsudskiego33(1).jpg' }, 11: { name: 'Poczekalnie: końcowego przystanku EKD i stacji PKP', description: ' '}

ul. Warszawska 36

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.124231, lng: 20.666298 }, type: 'info', image: '/images/old/pliki/90/koncowa_stacja_wkd_witkowski.jpg' }, 12: { name: 'Szkoła Powszechna im. ks. P. Skargi nr 1', description: ' '}

ul. Królewska 69

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.121243, lng: 20.680639 }, type: 'szkola', image: '' }, 13: { name: 'Willa „Zorza”', description: ' '}

ul. Leśna 2 (róg z ul. Fiderkiewicza)

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.122264, lng: 20.672327 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/7_Willa_Zorza.jpg' }, 14: { name: 'Willa „Aleksandrówka”', description: ' '}

ul. Warszawska 16 (róg ul. Prostej 2) (budynek nie istnieje)

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1258709, lng: 20.6697713 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/1._Aleksandrowka.jpg' }, 15: { name: 'Willa „Gloria”', description: ' '}

ul. Warszawska 14 (budynek w trakcie przebudowy)

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.126697, lng: 20.6719892 }, type: 'willa', image: '' }, 16: { name: 'Willa „Emiliówka”', description: ''

ul. Warszawska 3

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1283637, lng: 20.6785519 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/c_Willa_Emilowka_ul_Warszawska3.jpg' }, 17: { name: 'Willa „Miecin”', description: ''

ul. Piłsudskiego 22

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1226569, lng: 20.6649753 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/d_Willa_Miecin_ul_Pilsudskiego22.jpg' }, 18: { name: 'Willa „Księżanka”', description: ''

ul. Warszawska 52

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1226569, lng: 20.6649753 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/e_Willa_Ksiezanka_ul_Warszawska52.jpg' }, 19: { name: 'Willa „Kaprys”', description: ''

ul. Piłsudskiego 31

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1234819, lng: 20.6636403 }, type: 'willa', image: '' }, 20: { name: 'Dom Hellerów', description: ''

ul. Inżynierska 21 (budynek w stanie rozpadu)

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1239642, lng: 20.6801786 }, type: 'dom', image: '' }, 21: { name: 'Willa „Sówka”', description: ''

ul. Piotra Skargi 4 (budynek nie istnieje)

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.122171, lng: 20.6609754 }, type: 'willa', image: '' }, 22: { name: 'Willa "Ostoja"', description: ''

ul. Grabowa 4

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1207299, lng: 20.6657992 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/11_Willa_Ostoja.jpg' }, 23: { name: 'Tablica upamiętniająca działalność Wacława Wdowiaka', description: ''

ul. Krakowska

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.125283, lng: 20.667035 }, type: 'tablica', image: '/images/old/pliki/90/14_tablica_Waclawa_Wdowiaka_ul_Krakowsk01.jpg' }, 24: {

name: 'Willa "Helena", "Elle"', description: '

ul. Krakowska 19

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.123371, lng: 20.6582032 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/16_Willa_Helena_Elle_ul_Krakowska19.jpg' }, 25: { name: 'Willa „Maria”', description: '

ul. Żabie Oczko 1

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1235979, lng: 20.6556522 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/17_Willa_Maria_ul_Zabie_Oczko1.jpg' }, 26: { name: 'Willa "Wildowa"', description: '

ul. Spacerowa 1

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1237696, lng: 20.6535128 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/18_Willa_Wildowa_ul_Spacerowa1.jpg' }, 27: { name: 'Willa „Bożenka”', description: '

ul. Spacerowa 3

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1243489, lng: 20.6538972 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/19_Willa_Bozenka_ul_Spacerowa3.jpg' }, 28: { name: 'Willa „Lusia”', description: '

ul. Słowackiego 11

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1248586, lng: 20.6551829 }, type: 'willa', image: '' }, 29: { name: '„Teatr Letni”', description: '

ul. Kościelna 3

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.12554, lng: 20.6609262 }, type: 'muzeum', image: '/images/old/pliki/90/21_Koscielna3.jpg' }, 30: { name: 'Kościół i plebania parafii św. Jadwigi Śląskiej', description: '

ul. Kościuszki 40

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1271977, lng: 20.6610402 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/22_kosciol_swLjadowigi_ul__kosciuszki40.jpg' }, 31: { name: 'Willa „Romin”', description: '

ul. Królowej Jadwigi 16 (w czasie wojny nr 8)

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1270679, lng: 20.6578663 }, type: 'willa', image: '' }, 32: { name: 'Willa „Dworek Dęby”', description: '

ul. Mickiewicza 11

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1274505, lng: 20.6562344 }, type: 'willa', image: '' }, 33: { name: 'Willa „Matulinek”', description: ' }

ul. Mickiewicza 10

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1285623, lng: 20.6558216 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/25_Willa_Matulinekul_Mickiewicza_10.jpg' }, 34: { name: 'Willa "Basieńka"', description: ' }

ul. Mickiewicza 3

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1272729, lng: 20.6596454 }, type: 'willa', image: '' }, 35: { name: 'Willa „Willa Waleria"', description: ' }

ul. Spacerowa 20

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1294649, lng: 20.6545383 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/27_Willa_Waleria_ul_Krasińskiego20.jpg' }, 36: { name: '„Lasek Pondra"', description: ' }

ul. Wojska Polskiego (dawniej wieś Mały Chrzanów)

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1234221, lng: 20.6502093 }, type: 'tablica', image: '/images/old/pliki/90/28_Lasek_Pondra_ul_Wojska_Polskiego.jpg' }, 37: { name: 'Cmentarz parafialny', description: ' }

ul. Wojska Polskiego, róg ul. Podgórznej

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.136605, lng: 20.650507 }, type: 'info', image: '' }, 38: { name: 'Tablica utrwalająca działalność Szarych Szeregów [reprodukcja]', description: ' }

ul. Kościuszki / ul. Szarych Szeregów

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.139811, lng: 20.659150 }, type: 'tablica', image: '' }, 39: { name: 'Willa', description: ' }

ul. Wigury 10 (budynek w trakcie przebudowy)

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1360449, lng: 20.652897 }, type: 'willa', image: '' }, 40: { name: 'Willa „Uzarówka"', description: ' }

ul. Podgórzna 70/72

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1340859, lng: 20.6587972 }, type: 'willa', image: '' }, 41: { name: 'Willa „Uzarówka"', description: ' }

'willa', image: '/images/old/pliki/90/32_Willa_Uzarowka_ul_Podgorna_7072.jpg' }, 41: { name: 'Tablica na Skwerze im. Armii Krajowej', description: ' '}

róg ulic Kościuszki i Sienkiewicza

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.129355, lng:20.661495 }, type: 'tablica', image: '/images/old/pliki/90/33_Skwer_AK.jpg' }, 42: { name: 'Willa „Halinówek”', description: ' '}

ul. Krasińskiego 4

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1294511, lng: 20.6658171 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/34_Willa_Halinowek_ul_Krasinskiego4.jpg' }, 43: { name: 'Willa „Henrysia”', description: ' '}

ul. Piasta 3

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1301197, lng:20.6691739 }, type: 'willa', image: ' ' }, 44: { name: 'Willa „Podgórze”', description: ' '}

ul. Wspólna 25 (w czasie wojny nr 4a)

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.12977, lng:20.6710282 }, type: 'willa', image: ' ' }, 45: { name: 'Willa „Janotka”', description: ' '}

ul. Zaciszna 8

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1285508, lng: 20.6708598 }, type: 'willa', image: ' ' }, 46: { name: 'Willa „Rysinek”', description: ' '}

ul. Wójtowska 6

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1294289, lng:20.6725902 }, type: 'willa', image: ' ' }, 47: { name: 'Willa „Starodrzew”', description: ' '}

ul. Kaprys 2

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1294166, lng:20.6743909 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/39_Willa_Starodrzew_ul_Kaprys2.jpg' }, 48: { name: 'Budynek Zespołu Szkół nr 1', description: ' '}

ul. Piasta 14

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1266978, lng:20.6660342 }, type: 'willa', image: ' ' }, 49: { name: 'Budynek Szkoły Podstawowej nr 2 im. Armii Krajowej', description: ' '}

ul. Literacka 20

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1279369, lng: 20.6640843 }, type: 'willa', image: '' }, 50: { name: 'Willa „Mironówka”', description: ' }

ul. Literacka 7

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1272329, lng: 20.6634292 }, type: 'willa', image: '' }, 51: { name: 'Plac Stefana Starzyńskiego', description: ' }

ul. Kościuszki

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.126409, lng: 20.664110 }, type: 'tablica', image: '' }, 52: { name: 'Dom Jankowskiego', description: ' }

ul. Krakowska 11

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1251816, lng: 20.6651598 }, type: 'dom', image: '/images/old/pliki/90/i_Dom_Jankowskiego_ul_Krakowska11.jpg' }, 53: { name: 'Willa „Leontynówka”', description: ' }

ul. Krakowska 13

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1246189, lng: 20.6631072 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/j_Willa_Leontynowka_ul_Krakowska13.jpg' }, 54: { name: 'Willa „Kresy”', description: ' }

ul. Słowackiego 3

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1243935, lng: 20.6579795 }, type: 'willa', image: '/images/old/pliki/90/k_Willa_Kresy_ul_Słowackiego3.jpg' }, 55: { name: 'Willa „Zacisze”', description: ' }

ul. Słowackiego 6

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1246732, lng: 20.6596199 }, type: 'willa', image: '' }, 56: { name: 'Willa', description: ' }

ul. Chrzanowska 8

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.133171, lng: 20.6531393 }, type: 'willa', image: '' }, 57: { name: 'Willa „Morawianka”', description: ' }

ul. Chrzanowska 4

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.132784, lng: 20.6558103 }, type: 'willa', image: '' }, 58: { name: 'Willa „Stara Wioska”', description: ' }

ul. Piasta 5

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.129799, lng:20.6692072 }, type: 'willa', image: '' }, 59: { name: 'Willa „Róża”', description: ' '}

ul. Piasta 17 (drugie wejście na posesję od ul. Wspólnej) (budynek nie istnieje)

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.126165, lng:20.6669682 }, type: 'willa', image: '' }, 60: { name: 'Willa', description: ' '}

ul. Słowackiego 24 (budynek w trakcie przebudowy)

[Otwórz na maps.google.com](#)', cords: { lat: 52.1258545, lng:20.6522702 }, type: 'willa', image: '' }, 61: { name: 'Willa rodziny Garsteckich', description: ' '}

ul. Czubińska róg ul. Zielonej (budynek nie istnieje)

[val.cords.lng\) { xMin = val.cords.lng; } if \(xMax val.cords.lat\) { yMin = val.cords.lat; } if \(yMax](#)

Szlak Mały Londyn obejmuje 47 miejsc związanych z historią Milanówka w okresie II wojny światowej. W tym okresie Milanówek był jednym z najważniejszych ośrodków dowodzenia, szkolenia i zakrojonej na szeroką skalę walki z okupantem na terenie Zachodniego Mazowsza. Po upadku Powstania przez krótki czas Milanówek stał się nieformalną polityczną stolicą Polski - tu znalazła schronienie znaczna część władz Polski Podziemnej, działały Delegatury Rządu i odbywały się ważne narady polityczne.

Szlak składa się z dwóch tras - po południowej i północnej stronie miasta:

 [Trasa A \(południowa część miasta\)](#)

 [Trasa B \(północna część miasta\)](#)

 [Mapa szlaku](#)

Kolejne miejsca na szlaku opisane są na tablicach oznaczonych logo Mały Londyn:

**Willa „Nelin”
ul. Krakowska 19**

W czasie wojny mieszkał tu sierż. Waclaw Wdowiak ps. „Las”, nauczyciel i komendant Hufca Szarych Szeregów, u którego mieściła się tajna drukarnia oraz nasłuch i redakcja konspiracyjnej gazety „Placówka”. Z powodu zaistniałego zagrożenia drukarnię przeniesiono do Brwinowa, pozostawiając nasłuch i redakcję.

During the war, Sergeant Waclaw Wdowiak (codename Las) lived here. He was a teacher and commander of the Hufiec Szare Szeregi (a subversive scouting movement). In his home was housed a secret printing press as well as radio monitoring equipment and the editorial team of the subversive newspaper, *Placówka*. The printing press was moved to Brwinów because of an imminent risk but the radio monitoring equipment and editorial team remained in the villa.

  46

[Spacer po miejscach pamięci związanych ze śladami II wojny światowej w Milanówku](#)

[Milanówek w okresie II wojny światowej był jednym z najważniejszych ośrodków dowodzenia, szkolenia i zakrojonej na szeroką skalę walki z okupantem na terenie Zachodniego Mazowsza. Zdecydowało o tym centralne położenie \(zaledwie 30 km od Warszawy\), dogodna komunikacja ze stolicą nie tylko koleją \(PKP\), ale i kolejką EKD, fakt zamieszkania na terenie miasta wielu przedwojennych wojskowych emerytów \(w tym kilku generałów\), skład społeczno-narodowościowy ludności - była to głównie inteligencja narodowości polskiej o poglądach prawicowych i centroprawicowych. Nie brakowało też zaangażowanej w sprawę kraju lewicy.](#)

[Wielką rolę odegrało wychowanie patriotyczne, które w okresie międzywojennym kształtowały miejscowe szkoły oraz rozwinięte na szeroką skalę harcerstwo¹. Lokalna społeczność była silnie zintegrowana poprzez udział w pracach wielu organizacji społecznych, m.in. w Milanowskim Towarzystwie Letniczym, Narodowej Organizacji Kobiet, Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”, Związku Strzeleckim, Legionie Młodych, Ochotniczej Straży Ogniowej. Do zespolenia się mieszkańców wokół szczytnych celów w sposób istotny przyczyniała się milanowska parafia św. Jadwigi Śląskiej, której ówczesny proboszcz ks. prałat Walenty Zasada \(były wojskowy, dosłużył się szlifów oficerskich\), był zarazem kapelanem milanowskich harcerzy i wywarł wielki wpływ na wychowanie patriotyczne młodzieży.](#)

[Wybuch wojny w 1939 r. dla ludności Milanówka nie był zaskoczeniem. Spodziewano się jej i dlatego już w 1938 roku rozpoczęto gromadzenie środków na sprzęt i uzbrojenie dla Wojska Polskiego. Szkolono ludność w zakresie obrony](#)

przeciwgazowej i postępowaniu w czasie ataków lotniczych itp. W szkołach i miejscowych organizacjach szyto maski przeciwgazowe (filtry wypełniano węglem aktywowanym), gromadzono żywność i opał. Utworzono również terenowe struktury obrony przeciwlotniczej. W pogotowiu czekały syreny alarmowe gotowe ostrzec przed każdym zbliżającym się atakiem lotniczym. Nic więc dziwnego, że kiedy wojna stała się faktem, kiedy w pierwszych dniach września 1939 r. doświadczono nalotów bombowych i spłonęły pierwsze domy, kiedy połała się krew żołnierzy i niewinnych cywilów, rozpoczęły się aresztowania i wywożenie mieszkańców do obozów koncentracyjnych i na przymusowe roboty do Rzeszy, kiedy terror wzrastał z tygodnia na tydzień - nastąpił okres błyskawicznej mobilizacji całego społeczeństwa Milanówka do walki z okupantem. Wiele niepodległościowych organizacji wojskowych działających początkowo w rozproszeniu, jak Polska Organizacja Wojskowa, Komenda Obrońców Polski, Narodowa Organizacja Wojskowa, Narodowe Siły Zbrojne, Konfederacja Narodu, które istniały na terenie Milanówka, zaczęły stopniowo jednoczyć się tworząc w 1942 r. zwarty front walki z okupantem pod szyldem Związku Walki Zbrojnej - Armia Krajowa. Kto z mieszkańców Milanówka bezpośrednio nie włączył się w struktury ZWZ-AK, ten jednak zazwyczaj doskonale wiedział o podjętej walce i ją wspierał. Ośrodek Milanówek („Mielizna”, „Pszczola”) wszedł w skład Obwodu Błonie „Bażant” (zwany był też Obwodem Grodzisk Mazowiecki).

W Milanówku działały dwa oddziały specjalne Kedywu, trzy radiostacje łączności z Londynem, obsługa i ochrona trzech sztabów różnych szczebli, odbierano zrzuty, prowadzono działalność wydawniczą, pracował wywiad i kontrwywiad, organizowano akcje sabotażu, regularną działalność rozwijały Szare Szeregi, systematycznie odbywało się tajne nauczanie i organizowano imprezy kulturalne². Ta szeroka praca konspiracyjna nie odbyła się bez ofiar, niektórzy mieszkańcy trafili do Oświęcimia i innych obozów koncentracyjnych, skąd większość już nie wróciła, śmierć poniosło wielu żołnierzy Armii Krajowej uczestniczących w akcjach skierowanych przeciwko okupantowi, ok. 40 mieszkańców Milanówka wzięło udział w Powstaniu Warszawskim.

Osobny rozdział to okres popowstaniowy, kiedy przez Milanówek przewinęło się wg szacunkowych danych ok. 50-60 tys. uciekinierów z W-wy, ponadto 9 ewakuowanych szpitali i ponad 400-osobowy dom sierot im. ks. Baudouina - znajdując tu niezbędną pomoc, zwłaszcza noclegi, wyżywienie, odzież i niezbędne zabiegi medyczne. W walkę zaangażowani byli nie tylko dorośli, ale i młodzież, a nawet dzieci, które wyrastając w klimacie tajnych kompletów, uczestnicząc w szkoleniu organizowanym przez Szare Szeregi, czy Wojskową Służbę Kobiet, też szykowały się do walki zbrojnej. Patriotyczne nastroje w okresie okupacji kształtował front walki o polską kulturę, naukę i oświatę. Na szeroką skalę prowadzono tajne nauczanie, które zapobiegło katastrofie cywilizacyjnej, jaka groziła powojennej Polsce, przy ewentualnym braku już po wojnie ludzi z co najmniej średnim wykształceniem. Formą walki były też organizowane w domach prywatnych koncerty poetyckie i chopinowskie.

Trudno w tym miejscu nie wspomnieć o tym, że w czasie, kiedy jeszcze trwało

Powstanie - w parafii św. Jadwigi w Milanówku znalazła schronienie i swoją nową siedzibę Kuria Metropolitalna Warszawska. Na plebanii zamieszkał ks. arcybiskup Antoni Szlagowski, który w 1944 r. przywiózł z płonącej Warszawy do Milanówka urnę z sercem Fryderyka Chopina i przez ponad rok się nią opiekował³. Obecność arcybiskupa Szlagowskiego i te wszystkie przytoczone powyżej fakty jeszcze bardziej umocniły lokalną społeczność w walce i mobilizowały do podejmowania kolejnych wyzwań, które się pojawiły z chwilą przeniesienia z Warszawy do Milanówka w 1944 r. siedziby Podokręgu Zachodniego Armii Krajowej. Tu bez wątplenia krzyżowały się powiązania konspiracyjne całego zachodniego Mazowsza.

Po upadku Powstania przez krótki okres Milanówek stał się nieformalną polityczną stolicą Polski⁴. Tu znalazła schronienie znaczna część władz Polski Podziemnej, działały agendy Delegatury Rządu, odbywały się ważne narady przedstawicieli różnych orientacji politycznych. Bywał w Milanówku kurier rządu londyńskiego Jan Nowak-Jeziorański, nowy Komendant AK, gen. Leopold Okulicki. Milanówek był siedzibą sztabu i dowództwa Obszaru Warszawskiego AK do stycznia 1945 r.⁵ Do Milanówka przeniesiono siedzibę Komórki „Foto” AK, która przy współpracy z miejscowymi fotografami przygotowywała mikrofilmy od Delegatury w kraju dla Rządu RP w Londynie. Nic dziwnego, że Milanówek zaczęto nazywać wtedy „Małym Londynem”. Być może dodatkowo wpłynął na to fakt wydawania w naszej miejscowości codziennej gazety „Tu mówi Londyn”, redagowanej głównie w oparciu o nasłuch BBC.

Wkrótce po wkroczeniu wojsk sowieckich do Milanówka w szeregach żołnierzy AK rozpoczęły się masowe aresztowania, przeprowadzone przez placówki NKWD i UB i wywózki do obozu koncentracyjnego NKWD w Rembertowie, do więzień w Rawiczu i we Wronkach lub w głąb ZSRR, które trwały aż do 1956 r.⁶

*

Czytelników informatora zapraszamy na spacer „śladami II wojny światowej po Milanówku”. Tych „śladów” jest bardzo wiele, musieliśmy więc dokonać selekcji ograniczając się do najważniejszych. Ponumerowano je i zaznaczono na planie miasta. Zdjęcia niektórych miejsc pamięci i willi zamieszczono dla ułatwienia identyfikacji w czasie spaceru i umieszczono zwięzłe informacje na temat ich roli w czasie wojny. Bibliografia kilku najważniejszych publikacji na temat Milanówka w okresie wojny – umieszczona na końcu tego zwięzłego przewodnika - powinna ułatwić poszerzenie wiedzy o wydarzeniach tamtych heroicznym lat. W przewodniku nie narzucamy jakiejś konkretnej trasy, umożliwiając zwiedzającym swobodny wybór miejsc, które warto zobaczyć.

opr. Andrzej Pettyn

Przypisy

1. Marian Hassa „Harcerstwo polskie w Milanówku”, part. I, TMM 2001.
2. Stefan Jaczewski “Tajne nauczanie w Milanówku”, in: “Kiedy Milanówek był

- [stolicą...", Milanówek 2000 r.](#)
3. [Andrzej Stawarz \(red.\) „Zarys dziejów Milanówka”, Milanówek 1995. Andrzej Pettyn „Gdzie skarb twój, tam i serce twoje” \(in: „Kiedy Milanówek był stolicą...”, 2000\)](#)
 4. [Marian Podkowiński “Kiedy Milanówek był stolicą...”, “Stolica” nr 3, 1975](#)
 5. [Magdalena Grochowska “Złota łyżeczko, żegnaj! – Polskie Państwo Podziemne”, “Życie Warszawy”, 27 lipca 1994 r.](#)
 6. [Mieczysław Fastyn "...Całym życiem służyć Bogu i Polsce..." \(in: quarterly "Milanówek" No 3/1999\)](#)